

M. Szabó Géza

Kádár Bécsben...

Kádár nyugati elfogadottságának ténye bécsi látogatása idejére – Bruno Kreisky meghívására érkezett az osztrák fővárosba¹ – közhelyszámba ment. A hetvenes évek közepére már számos, igen tekintélyes nyugati vezetővel találkozott. Ez utóbbiak egyáltalán nem csináltak abból lelkiismereti kérdést, hogy „a szószegő tömeggyilkos”-sal tárgyaljanak, sőt... Kádárnak a Helsinki Záróokmány aláírását követő évben abszolválta bécsi útja jelentősége nem is a tárgyalások tartalmában rejlett, hanem inkább abban, hogy a mély kommunistaellenességéről ismert, kancellárrá avanszált, nagy tekintélyű szociáldemokrata politikus Kreisky hivatalos látogatásra hívta őt Bécsbe, és ezzel a magyar-osztrák politikai kapcsolatok normális utazósebességre váltottak. Azt is jelezték, hogy Kádár és a szociáldemokrácia viszonya is inkább a kölcsönös elfogadás irányába módosult. E bécsi találkozót Kádár a maga óvatos, „*hétszer mérj, míg egyszer vágsz*” módján készítette elő, amit jól mutat, hogy ezt megelőzően, több ízben is folytatott megbeszélést Kreisky-vel, felmérve partnere kockázati együtthatóit.

Első alkalommal Kádár, mint miniszterelnök fogadta 1964. október 31-én a külügyminiszteri minőségében Budapestre utazó Kreisky-t. A tárgyalások jól illeszkedtek Kádár diplomáciai nyitási szándékához, aminek érvényességét jól mutatta egyebek mellett az, hogy az év elején a *Le Monde*² nagy interjút közölt vele, majd a lapban április 4. alkalmából nyolc oldalas magyar melléklet jelent meg. Budapestre látogatott a francia postaügyi miniszter, kormánydelegáció utazott a külügyminiszter első helyettesének a vezetésével Ottawába a kanadai kormány meghívására, az olasz parlamentben baráti csoport alakult, a francia-magyar baráti csoport Budapestre jött, s a francia tájékoztatási miniszter kijelentette, hogy elérkezett a kapcsolatok normalizálásának az ideje Magyarországgal, s a magyar külügyminiszter néhány héten belül már Párizsban tárgyalt de Gaulle külügyminiszterével Couve de Murville-lel. Ugyanebben az évben kötött a Kádár kormány részleges megállapodást a Vatikánnal, ami nagymértékben erősítette az előbbi tekintélyét, elismertségét.³

Kádár és Kreisky ekkori, PB jóváhagyással létrejött⁴ véleménycseréjéről a magyar külügyminiszternek a Minisztertanács számára készített jelentéséből tudunk - keveset. „*Kreisky a szovjetunióbeli személyi változás politikai következményeivel, a szovjet csapatok kivonásával, a határozással kapcsolatos kérdéseket vetette fel. A kérdésekre adott válasz Kreiskyre és a többi osztrák delegátusra megnyugtatóan hatott.*” - írja a jelentés.⁵ Kreisky miniszterelnöki és pártvezetői szinten történt fogadása pedig tágabb horizon-

¹ 1976. dec 6-7-8.

² 1964. február 19.

³ 1967-ben az osztrák néppárti kancellár az MSZMP KB székházában látogatta meg Kádárt.

⁴ Magyar Országos Levéltár (MOL) M-KS 288.f.5/349 ö.e.

⁵ MOL XIX-J-1-j Ausztria IV-26 1945-64 - 00360/11.

tok áttekintésére is alkalmat adott volna. Annál is inkább, mivel nem sokkal előtte a magyar-osztrák viszonyt a Politikai Bizottság is áttekintette. Úgy döntött, törekedni kell a kétoldalú viszony erősítésére, a Közös Piacba történő osztrák belépés elhárítására –szovjet érdek volt, elhárítandó valamiféle gazdasági Anschluss-t –, a kereskedelmi kapcsolatok fejlesztésére, a kereskedelemkorlátozó intézkedések elhárítására, a műszaki tudományos egyezmény megkötésére, tovább az osztrák államosított iparral az együttműködés fejlesztésére, licencvásárlásokra, a harmadik piaci együttműködésre. A határ menti vízügyi együttműködést illető további tárgyalások szükségesek, azonban a határon lévő műszaki zár kérdése belügy, arról nincs tárgyalás, bármennyire szeretnék az osztrákok.⁶ A Politikai Bizottság egyetértett azzal, hogy (az egyébként október 26-tól egy hét szabadságra ment) Kádár fogadja Kreiskyt.

A kancellár nehéz pillanatban érkezett Magyarországra - Hruscsov menesztése után két héttel. Kádár úgy vélte, rendszerét súlyos kihívás érte és nem késlekedett a megfelelőnek tartott intézkedések bevezetésével. Készültségbe helyezték a határőrséget, a karhatalom egységeit, a politikai rendőrséget, a rendőrséget „mert vannak ellenséges elemek, akik ilyenkor megpróbálnak a zavarosban halászni.”⁷ Fokozott figyelmet vezettek be a hajdani polgári pártok személyiségei, a „jobboldali” szociáldemokraták ellen, bár ezeket egyelőre – feltehetően a Kreisky látogatás miatt – békén hagyták. Ennél talán fontosabb, hogy a látogatáskor szabadságon lévő Kádár drámai hangú feljegyzést készített a Politikai Bizottság számára, s ebben a kremlipuccsal összefüggésben megfogalmazott kétségeit vetette papírra, s állásfoglalást kért politikus társaitól „mihez tartásom végett”, közeledő moszkvai útja előtt. A feljegyzés feltehetően a PB tagok sakkban tartását is szolgálta, mivel ez utóbbiak hírségnyilatkozataik után nem valószínű, hogy ellene fordulhattak volna egy esetleges moszkvai, sztálinista kanyar esetén. Kádár a moszkvai utazást sok tekintetben „problematikusnak” találta. Leszögezte, hogy Hruscsov felmentését „megértjük, módját helytelenítjük”. Az aktus felélénkítette és bátorította az „összes velünk szemben álló erőket, a szektásoktól kezdve egész rendszerünk jobboldali ellenségeiig”. Felelevenítette, hogy a szovjet vezetés nem volt egységes 1956-ban a neki nyújtott fegyveres segítséget illetően, őt viszont Hruscsov fenntartás nélkül támogatta. Kérdése az volt: a szovjet vezetés most hogyan látja ezt az ügyet? Szóvá tegye vagy sem – vetette föl –, hogy az SZKP elnökségében ott ülnek azok, akik támogatták Rákosiékat a Rajk, a Kádár, a Kállai perben, s még bukása után is kiálltak Rákosi mellett, és 1957 tavaszán sem zárták ki visszahelyezésének lehetőségét. „Rákosi ma a Szovjetunióban van”- fűzte hozzá. Hruscsov teljes mértékben „szolidarizált” az új magyar kormánnyal, az újjászervezett MSZMP-vel s annak Központi Bizottságával, s most miután leváltották, „érdekes és fontos is volna számunkra ismerni” Szuszlov és „más érintett vezető mai álláspontját ezekben a régebbi keletű kérdésekben”.⁸ A kutatható itthoni dokumentumok nem szólnak arról, hogy e kérdéseket Kádár felvetette volna néhány

⁶ MOL M-KS 288.f.5/347 ö.e.

⁷ MOL M-KS 288.f.5/346 ö.e.

⁸ MOL M-KS 288.f.5/349 ö.e.

nappal későbbi moszkvai tárgyalásai során, sőt mivel a szovjet vezetőkkel lefolytatott megbeszélései világossá tették, hogy politikai vonalát nem fenyegeti közvetlen veszély, a kapott válaszok reá is „megnyugtatóan hatott”-ak, és a Hruscsov ügy felett gyorsan napirendre tért.

A kelet-nyugati párbeszéd 1968-as, prágai eseményeket követő megakadályozását követően nem kellett túl sok időnek eltelnie ahhoz, hogy a magyar-osztrák politikai érintkezések magasabb szintre kerüljenek. Két évvel később már osztrák államelnöki látogatás kérdése került napirendre, aminek az előkészítéséhez a kádári diplomáciának be kellett gyűjtenie a szovjet tapasztalatokat, mivel a nyugat-némettel együtt az osztrák vonal is Moszkva érdeklődésének a homlokterében állt. A bécsi magyar nagykövet jelentést küldött a szovjet külügyminiszter-helyettes bécsi tárgyalásairól. A szovjet diplomatát szintje fölött fogadták, mivel több, mint két órás megbeszélést biztosítottak számára Waldheim külügyminiszterrel. A tárgyalásokat követő szovjet vélemény az volt, hogy a szovjet-osztrák kapcsolatok jól fejlődnek mind politikai, kulturális, gazdasági és tudományos műszaki területen. Moszkva rokonszenvvel szemlélte azokat az osztrák törekvéseket, amik az Államszerződés betartására és az önként vállalt örökös semlegesség érvényesítésére vonatkoztak. Kielégítőnek tartották a kétoldalú magas szintű kapcsolatok alakulását és honorálták az EBESZ előkészítésében történt osztrák fáradozásokat. Ugyanakkor nyugtalanul figyelték a nyugat-német propaganda és tőke ausztriai térhódítását, az osztrák ipar „kézbekaparintását”. Az osztrák fél bécsi látogatásra szóló meghívást adott át Koszigin miniszterelnöknek, aki elfogadta, de szovjet részről jelezték, hogy az évben nem tud a meghívásnak eleget tenni.⁹

A moszkvai magyar nagykövetség is tájékozódott a szovjet-osztrák viszonyról, és a nagykövet hosszabb jelentést küldött illetékes beosztottjának a szovjet KüM osztrák referatúráján tett látogatásáról. A jelentés szerint a szovjetek úgy értékelték, hogy a kétoldalú viszony egészében véve pozitív irányban fejlődik. Igen sokrétűek a két ország közötti kapcsolatok. Számos fontos látogatásra is sor került, Podgornij elnök és Jonas elnök, Klaus kancellár kölcsönös utazásokat tett a két fővárosban. Mindkét fél hangot adott abbéli törekvésének, hogy növelje a kereskedelmi forgalmat, igen jelentős a szovjet gázszállításról kötött megállapodás, amelyik első a nyugattal és precedens lehet Nyugat-Németország irányában. Szovjet vélemény szerint igen veszélyes jelenség a nyugat-német tőkének az osztrák állami szektorra kifejtett nyomása. Az információt adó szovjet külügyi tisztviselő elmondta azt is, hogy az osztrák hadsereg légvédelmi alakulatai számára Bécs szovjet föld-levegő rakétákat akar beszerezni. Szovjet részről azonban elzárkóznak a kérés elől, mivel teljesítése precedenst teremtene arra, hogy az osztrákok nyugatról is vegyenek hasonló fegyvereket. Ugyanakkor az osztrák államszerződés tiltja, hogy Bécs távirányított és reaktív fegyverek felett rendelkezzen. Az üzlet létrejötte esetén megsértené az államszerződést és e precedens alapján Ausztria a későbbiekben súlyo-

⁹ MOL XIX-J-1-j 80. doboz 001042

sabb sértéseket is elkövethetne. A bécsi felszabadulási emlékünnepekre különféle szovjet katonai delegációkat hívtak meg. Szovjet részről értékelik azt az osztrák magatartást, hogy a legélesebb nemzetközi kérdésekben Ausztria semleges magatartást igyekszik tanúsítani. Bár, *„Kreisky új kancellár mind személyi kapcsolatai révén, mind politikai megnyilvánulásai alapján ítélve elődjénél az Egyesült Államokhoz közelebb álló irányvonalat fog követni.”*¹⁰

Mivel a szovjet-osztrák viszony kiegyensúlyozottnak mutatkozott, nem volt akadályja annak, hogy az osztrák államelnök Budapestre látogasson. A meghívási szándékot az is erősítette, hogy az osztrák államfő már hivatalos utat tett Moszkvában, Bukarestben és Szófiában.¹¹ Ettől függetlenül bizonyos, politikai jelentőséggel is bíró protokolláris nehézségek támadtak: a budapesti osztrák nagykövet felvetette a Kádárral való találkozó kérdését. A nagykövet elmondta, hogy bécsi vezetők véleménye szerint igen furcsa lenne, ha az osztrák államelnök budapesti látogatása során nem találkozna Kádárral. Legdöntőbb kérdés azonban a találkozás helyszíne. Osztrák részről nehezen tudnák elképzelni, hogy erre az MSZMP KB székházában kerüljön sor. Jonas moszkvai látogatása során nem kereste fel Brezsnyevet, nem tett nála hivatalos látogatást, ennek ellenére a Kremlben rendezett hivatalos vacsorán Brezsnyev részt vett és ott találkoztak.¹² Az osztrák felvetés ellenére a külügyminisztérium által az MSZMP PB-nek készült előterjesztés azt írta, hogy *„osztrák kérésre javasoljuk, hogy Kádár János elvtárs az MSZMP székházában nem hivatalos jelleggel fogadja az osztrák elnököt.”*¹³ A Politikai Bizottság ezt a javaslatot elfogadta.¹⁴ Az osztrákoknak azonban ez nem felelt meg, s a budapesti osztrák nagykövet azt indítványozta, hogy Jonas a Parlamentben találkozzon Kádárral, rámutatva, hogy ha nem jön létre a találkozó, találgatásokra ad okot a két ország kapcsolatait illetően.¹⁵ A külügyminisztérium illetékes területi főosztálya feljegyzésben jelezte, hogy osztrák részről közölték: Jonas, tekintettel pozíciójára, nem tehet látogatást a pártközpontban, és ismét felvetették a moszkvai formulát. A területi főosztály nem látta értékét ilyen találkozóznak, és azt javasolta, hogy az osztrák kérés elől a magyar fél térjen ki. A külügyminiszter ezzel egyetértett.¹⁶ Ettől és a Politikai Bizottság korábbi határozatától függetlenül a találkozóra nem a *„Fehér Házban”*, hanem a Parlamentben került sor. A tolmácsjelentés szerint *„Losonci elvtárs Jonas elnököt hivatalában udvariassági látogatáson fogadta, ahol jelen volt Kádár János elvtárs is. Bár Jonas tudott róla, hogy Kádár elvtárs is jelen lesz, a látogatás barátságos légkörben zajlott le – nyilván előre kidolgozott taktika alapján – még udvariasság árán is elkerülte, hogy bármilyen érdemi, tartalmas beszélgetésbe kerüljön Kádár elvtárral.”*¹⁷

Később bizonyos következményei lettek a nyilvánvaló diplomáciai fiaskó-

¹⁰ MOL XIX-J-1-j 80. doboz 001042/2.

¹¹ MOL XIX-J-1-j 21. doboz 00831/48-ig.

¹² MOL XIX-J-1-j Ausztria 21. doboz 00831/31.

¹³ MOL XIX-J-1-j Ausztria 21. doboz 00831/33.

¹⁴ MOL M-KS 288,5/513 ö.e.

¹⁵ MOL XIX-J-1-j Ausztria 21. doboz 00831/42.

¹⁶ MOL XIX-J-1-j Ausztria 21. doboz 00831/41.

¹⁷ MOL XIX-J-1-j Ausztria 21. doboz 00831/45.

nak, bár ez utóbbi nem akadályozta a kétoldalú politikai kapcsolatok magasabb szintre emelését. Annál is kevésbé, mivel az osztrák köztársasági elnök budapesti látogatásakor a Fock Jenő miniszterelnökkel folytatott beszélgetése során felmerült Kreisky osztrák kancellár magyarországi meghívásának az ügye. A magyar külügyminisztérium szerint „*ez a látogatás viszonzható Fock elvtárs (1969-es) bécsi útját*”. Osztrák részről több alkalommal érdeklődtek az iránt, hogy a magyar fél foglalkozik-e a kancellár budapesti látogatásának a kérdésével. A Bem-rakpart szakértői azonban úgy látták, hogy az osztrák belpolitikai helyzetre tekintettel nem volt időszerű, hogy lépéseket tegyen a magyar diplomácia a meghívás előkészítésére. Figyelembe véve az osztrák fél sürgetését, azt javasolták, hogy Budapest várja meg az év októberére jelzett választások és parlamenti erőpróba eredményeit, valamint az ENSZ 1970-es, jubileumi ülésszakán feltehetően létrejövő Fock-Kreisky találkozó eredményét és a fentiek ismeretében készüljön előterjesztés az osztrák kancellár budapesti látogatására.¹⁸ A külügyminisztérium javaslatának megfelelően 1970. október 12-i dátummal készült „*Előterjesztés a Forradalmi Munkás-Paraszt kormányhoz*”, melynek értelmében Fock Jenő miniszterelnök Kreisky osztrák kancellárt 1971-ben teendő hivatalos, magyarországi látogatásra hívta.¹⁹ E látogatásra végül 1973. március 28-30-án került sor.

Kreisky magyarországi látogatása előkészítésének egyik központi kérdésévé az vált, hogy az osztrák vezető találkozik-e Kádár Jánossal, és ha igen, hol kerül sor erre a találkozóra, lévén, hogy Kádár ekkor már „*csak*” az MSZMP KB első titkára volt, és protokoll tekintetében nem volt Kreisky „*partnere*”. A kérdés persze súlyos politikai tartalmakat hordozott. A bécsi magyar nagykövet több alkalommal is jelentett arról, hogy az osztrák fél élénk érdeklődést mutat a Kádár-Kreisky találkozó lehetőségei iránt, sőt maga a kancellár is kérdezte, „*hogyan lesz-e alkalma Kádárral a Parlamentben vagy az egyik rendezvényen találkozni?*”²⁰ Később kijelentette, hogy „*szeretne Kádárral találkozni*”²¹, amit a bécsi magyar nagykövet rejtjeltáviratban jelentett. A kérdés körül egyre inkább egy bonyolult, diplomáciai „*fátyoltánc*” kezdett kibontakozni. A budapesti osztrák nagykövet is eljárta az ügyben, s Bem-rakparti partnerével közölte, hogy a bécsi protokoll főnök felvetette a magyar tanácsosnak a Kádár-Kreisky találkozás lehetőségét. A nagykövet elmondta továbbá, hogy neki nincs felhatalmazása ilyen kezdeményezést tenni, de magyar kezdeményezés esetén szívesen venné a találkozó létrejöttét. A magyar külügyminisztérium illetékese közölte vele, hogy „*miután Bécsben a kezdeményezés megtörtént, foglalkozunk előkészítésével*”, de a körülményekről egyelőre nem tud tájékoztatást adni a budapesti osztrák nagykövetnek.²²

A kérdést illető magyar álláspont egyre határozottabban körvonalazódott. A magyar külügyminisztérium illetékes miniszterhelyettese (korábban az

¹⁸ MOL XIX-J-1-j Ausztria 22. doboz 002825.

¹⁹ MOL XIX-J-1-j Ausztria 22. doboz 002825/1.

²⁰ MOL XIX-J-1-j Ausztria 26. doboz 00678/17.

²¹ MOL XIX-J-1-j Ausztria 26. doboz 00678/18.

²² MOL XIX-J-1-j Ausztria 26. doboz 00678/19.

MSZMP KB külügyi osztályának a helyettes vezetője) a kérdéssel külön feljegyzésben foglalkozott, melyben kifejtette, hogy Bruno Kreisky 1964. október 29–november 1-én járt már külügyminiszterként Budapesten és ekkor Kádár János, mint miniszterelnök fogadta őt a Parlamentben. 1967-ben az osztrák néppárti miniszterelnök az MSZMP KB székházában látogatta meg Kádár Jánost. Jonas államelnököt 1970 júniusában, *a Parlamentben együtt fogadta Kádár és Losonci, de ez nem bizonyult szerencsés és helyes megoldásnak*. Az utóbbi években több neves államférfi az MSZMP KB székházban tett látogatást Kádár Jánosnál. *„Amennyiben Kreisky a pártszékházon kívül akar találkozni”, mert kancellári minőségében nem szokott látogatást tenni pártházakban, „javasoljuk, hogy Kádár elvtárs ne fogadja”.*²³ Mivel a kérdés körüli helyzet érezhetően bonyolódott a látogatás előtt egy héttel az osztrákok újabb ajánlatot tettek azzal, hogy a budapesti osztrák nagykövet Kreisky nevében érdeklődött, Kádár elfogadná-e Kreisky vacsorameghívását. Bár ő – az osztrák nagykövet – pénteken meglátogatja Kádárt, de ezt az alkalmat nem használhatja fel ilyen kérdésfeltevésre. Nem szeretnének úgy meghívót küldeni, hogy elutasító választ kapnak.²⁴

Alig egy héttel az osztrák kancellár érkezése előtt a találkozó ügyében döntést kellett hozni, így a magyar külügyminisztérium illetékes miniszterhelyettese feljegyzést készített a KB külügyi titkárnak, amely feljegyzésben a külügyi főtisztviselő felhatalmazást kért arra, hogy közölhesse a budapesti osztrák nagykövettel: *„Nem általános az, hogy a Magyarországra érkező állam és kormányfőket Kádár elvtárs fogadja. Többször megtörténik azonban az, hogy a hozzánk hivatalos látogatásra érkező államférfiak kéri, hogy látogatást tehessenek Kádár Jánosnál. Az ilyen kérések teljesítése esetén a találkozóra az MSZMP székházában kerül sor. Így került sor – többek között – Kekkonen finn köztársasági elnök, Indira Gandhi miniszterelnök, De Martino olasz miniszterelnök helyettes, Schumann francia és Rogers amerikai külügyminiszter látogatására Kádár Jánosnál.”* A feljegyzéshez hozzátűzve található a KB titkár Kádárnak címzett levélkéje: *„Tisztelt Kádár elvtárs! A Külügyminisztérium vezetőinek javaslatával a magam részéről egyetérték. Természetesen az udvarias eljárás során pontosan a Kádár elvtárs által jóváhagyottak szerint folytatják le a szükséges megbeszéléseket az osztrák illetékesekkel. 1973. március 22. Komócsin Zoltán”.* Kádár kézírásos megjegyzése a cédulán: *„Láttam, visszaküldöm, egyetérték. Kádár III. 22.”*²⁵ Ennek megfelelően a külügyminiszter-helyettes bekérte a budapesti osztrák nagykövetet és közölte vele, nem általános gyakorlat az, hogy Kádár fogadja az idelátogató állam és kormányfőket. Ha igen akkor a KB székházában kerül sor ezekre a találkozókra. A nagykövet megkérdezte: ez akkor azt jelenti, ha lesz találkozó, akkor a KB székházban, nem pedig úgy, mint Jonas elnök esetében. Igen volt a válasz.²⁶ Az osztrák nagykövetet a kancellár érkezésének napján még kérésére fogadták a külügyminisztériumban, s a nagykövet elmondta, hogy előző este telefonértesítést kapott, mely szerint

²³ MOL XIX-J-1-j Ausztria 26. doboz 00678/20.

²⁴ MOL XIX-J-1-j Ausztria 26. doboz 00678/25.

²⁵ MOL XIX-J-1-j Ausztria 26. doboz 00678/43.

²⁶ MOL XIX-J-1-j Ausztria 26. doboz 00678/31.

Kreisky azt üzentte: „*legnagyobb sajnálatára kancellári minőségében nem tud eltérni eddigi gyakorlatától, és pártházban nem tehet látogatást*” – de más körülmények között szeretne találkozni Kádár Jánossal.²⁷ Mivel a magyar álláspont sem változott, a találkozó nem jött létre. Két évvel később viszont Helsinkiben, az EBEE záróokmány ünnepélyes aláírása alkalmával találkoztak, s ez alkalommal az osztrák kancellár ausztriai látogatásra hívta meg Kádárt.²⁸ Érdekes módon azonban az EBEE záró értekezletéről a Politikai Bizottságnak készült jelentésben mindenki szerepel, akikkel Kádár megbeszélést folytatott, de nincs nyoma annak, hogy Kreiskyvel is találkozott 1975. július 30-án.²⁹

Az európai szociáldemokrácia egyik legtekintélyesebb vezetőjéhez történő kiutazását, amely egyben első, bilaterális diplomácia keretében történő nyugati utazása volt, Kádár számára kétségkívül megkönnyítette, hogy a nemzetközi szociáldemokráciáról alkotott véleménye a korábbiakhoz képest árnyaltabbá vált. Így Kreiskyt annak ellenére partnerének fogadta el, hogy az osztrák politikusról a magyar pártvezetés azt tartotta, hogy „*a szociáldemokrácia meggyőződéssé híve, nemzetközileg elismert ideológusa. Közismerten antikommunista beállítottságú. A szociáldemokrata pártok és a kommunista pártok közötti bármiféle együttműködést ellenez. Nem egy esetben szovjetellenes kijelentéseket is tesz.*”³⁰ Kádárt a szociáldemokrácia fő áramlataitól legfőképpen a termelőeszközök tulajdonlásáról, illetőleg a parlamenti demokrácia szabályai szerint működő politikai rendszerekről vallott felfogása választotta el. E tekintetben semmiféle engedményre nem volt hajlandó. A munkásmozgalom reformista szárnyával történő együttműködésre politikai pályájának korai szakaszában csak annyiban mutatott készséget, amennyiben ez utóbbiak elfogadták a „*munkásegység*” bolsevik modelljét. Az e kereteken kívül maradt „*jobboldali*” szociáldemokrata erőket ellenségnek tekintette, s később adott esetekben rendőri erővel is fellépett ellenük. Hatalomra kerülését követő álláspontját igen érzékletesen közvetítették a két magyar munkáspárt egyesülésének tízedik évfordulójára kiadott tézisek melyek leszögezték, hogy az 1956-ban újjászerveződő szociáldemokrácia legnagyobb bűne az SZDP megalakítása volt, mert ez jelentette a legnagyobb veszélyt a szocializmusra annak okán, hogy a munkásegység ellen irányult. A 20. században nem első alkalommal mutatott ez az esemény arra, hogy a kommunizmus legveszélyesebb ellensége a szociáldemokrácia, és a „*bersteini reformizmus a fasizmus szálláscsinálója*” – így a tézisek.³¹

A kérdésben vallott alapfelfogása az évek során nem változott, de mindenképpen finomabbá vált. Az MKP és az SZDP egyesülésének a 25. évfordulója alkalmából adott interjújában³² határozottan szögezte le, hogy a munkásmozgalom reformista és forradalmi szárnya között az akcióegység megteremtése elengedhetetlen. Erre a feltételek „*ma kedvezőbbek*”, s ennek az újabb példája a francia kommunisták és szocialisták közös kormányprogramja. A kommunista

²⁷ MOL XIX-J-1-j Ausztria 26. doboz 00678/34.

²⁸ MOL XIX-J-1-j Ausztria 27. doboz 00379/4.

²⁹ M-KS 288.f.30/1975/147 ö.e.

³⁰ M-KS 288.f.30/1975/175 ö.e.

³¹ Idézi SIMON István: A „*peyerizmus*” mint történeti kategória értékelése és elhelyezése a „*Peyer-kérdés*” problematikájában. Kézirat, Budapest, 60.

³² Társadalmi Szemle, 1973. június.

és munkáspártok 1969-es moszkvai tanácskozása határozatainak a szellemében a kommunisták állást foglalnak – fejtette ki - a szocialistákkal való együttműködés mellett, amely együttműködésnek a célja a fellépés a monopolizáció nemzetközi uralma ellen, a béke, a biztonságosabb Európa, a társadalmi haladás, a dolgozó tömegek mindennapi védelme. Az akcióegységhez azonban az is szükséges, hogy a szociáldemokraták „szakítsanak a burzsoáziával folytatott osztály együttműködés politikájával.” Az akcióegység persze egy pillanatig nem jelentette azt, hogy Kádár lehetségesnek tartotta volna a „többféle marxizmus” létezéséről vallott felfogás elfogadását, vagy az ideológia téren történő közeledést a szociáldemokráciához.

Kádár János felfogásának bizonyos mértékű módosulásában lényeges szerepet játszott a kommunista és munkáspártok 1969-es moszkvai tanácskozásán kialakított, „az összes imperialista ellenes erők akcióegységét” célkitűzésként megfogalmazó új stratégia.³³ Az „új vonal” szellemében a tanácskozás leszögezte, hogy az összes új lehetőség kihasználásával, az összes antiimperialista erő széleskörű összefogásával kell támadást indítani a mély válságban lévő „imperializmus ellen, a reakció és a háború erői ellen”.³⁴ A fő dokumentum megállapította, hogy a szociáldemokrácia soraiban differenciálódás ment végbe és vezetői ennek következtében hajlanak arra, hogy tekintetbe vegyék a dolgozó tömegek követeléseit gazdasági és szociális téren. A kommunisták döntő jelentőséget tulajdonítanak a munkásosztály egységének, ezért állást foglalnak a szociáldemokratákkal történő együttműködés mellett (...) Minden tőlük telhetően megtesznek, hogy ez az együttműködés megvalósuljon, de ennek az is a feltétele, hogy a szociáldemokraták szakítsanak a burzsoáziával folytatott osztály együttműködés politikájával – fejtette ki a dokumentum.³⁵

Kádár szigorúan tartotta magát a vonalhoz, de az 1969-es moszkvai tanácskozáson elhangzott beszédében nem adott semmiféle kitértetett szerepet a szociáldemokratákkal való együttműködésnek, inkább azt hangsúlyozta, hogy az MSZMP mindenkivel őszinte együttműködésre törekszik. Sőt a találkozóról közzölt, egyik PB tag által írt összefoglaló meg sem említette a szociáldemokratákkal történő együttműködésről elhangzottakat.³⁶ A pártvezetés – Kádár koncepciójának megfelelően – azt is szükségesnek tartotta nyomatékosan kijelenteni,³⁷ hogy a kommunista világmozgalom egységesen szembeszáll a szociáldemokrácia ideológiájával is, amely az elmúlt évtizedekben végbement evolúciója következtében a marxizmus legalapvetőbb tételeit kérdőjelezte, vagy tagadta meg. „Ezt annál is fon-

³³ „A kommunista és munkáspártok nemzetközi tanácskozásának dokumentumai” Kossuth, 1969.

³⁴ Az antiimperialista erők között szerepeltek a parasztszervezetek, szakszervezetek, nőszerkezetek, egyházak, gyarmati felszabadító mozgalmak stb. Ez az 1969-es dokumentum szolgált azután alapul az MSZMP, illetőleg a SZOT, a Hazafias Népfront nemzetközi tevékenységében például a különböző kereszténydemokrata formációk felé történő nyitás számára.

³⁵ Sokat mondó tény, hogy az SZKP 1971-ben tartott XXIV. Kongresszusán vendégként számos szocialista párt képviselői részt vettek.

³⁶ Társadalmi Szemle, 1969. szeptember.

³⁷ Uo. 1972. július-augusztus.

tosabb leszögezünk, mert, mint ismeretes, gyakorlati együttműködésre törekszünk a szociáldemokrata pártokkal, kormányokkal". A határok illetén való meghúzása az 1968-as prágai események, majd a lengyelországi történések követően azoknak szóló üzenet volt, akik esetleg azt képzelték, hogy a munkásmozgalom reformista szárnyával történő együttműködés esetleg helyet ad a „*demokratikus szocializmus*” koncepciójának is.

Kádár a nyugat-európai szocialista – szociáldemokrata pártokkal történő együttműködés kérdésében is fontolva haladt. A kapcsolatok, és a további teendők kérdését a Politikai Bizottság csak a moszkvai találkozó után öt évvel tűzte napirendjére. A kapcsolatok állapota rendkívül szerény képet mutatott, az MSZMP a hetvenes évek elejéig számottevő szocialista-szociáldemokrata kapcsolatokkal nem rendelkezett, de az évtized közepére ezen a helyzeten változtatni akart – mégpedig a „*reformizmus befolyásának a csökkentése*”, illetőleg a „*baloldali tendenciák erősítése*” érdekében. A pártvezetés első alkalommal az állami diplomácia számára is tennivalóul tűzte ki, hogy tekintsék állandó feladatnak a nagykövetségek a fogadó ország szocialista-szociáldemokrata pártja tevékenységének a tanulmányozását. A napirendi pontról folytatott vitában Kádár igen határozottan kijelentette, hogy a magyar párt az 1969-es moszkvai tanácskozáson kialakított kollektív álláspont alapján foglalkozik a szocialista-szociáldemokrata pártokkal – tehát itt semmiféle saját kezdeményezésről nem volt szó, annál is kevésbé, mivel a „*szóban forgó pártok nagyobbik fele feladta a marxizmust és dezideologizálás folyik azokban a pártokban, melyekkel szemben mi a marxista-leninista álláspontot hirdetjük az ideológia síkján*”. Az együttműködés lehetséges az állami politika síkján az európai biztonság érdekében, munkásmozgalmi síkon pedig a szakszervezeti kapcsolatok terén. Hozzáfűzte még, hogy nem látja értelmét annak a vitának, hogy kinek van igaza, „*ők a vörös zászlót kékre változtatva el akarják határolni magukat a marxizmustól*”, de a konzultáció továbbra is lehetséges, ezeken „*realisztikus álláspontot*” kell képviselni.³⁸ Kádár óvatosságára utalt, hogy – a kényes témát teljesen körbejárando – még az MSZMP XI. kongresszusának a célkitűzései között szerepeltette a jelentős befolyással rendelkező nyugat-európai szocialista-szociáldemokrata pártokkal történő kapcsolatépítést a kedvező nemzetközi légkör erősítése és a „*munkásosztály szervezeti akcióegysége*” érdekében – elutasítva egyúttal az antikommunista törekvéseket. Kádár bécsi látogatását közvetlenül megelőzve, 1976. november 29. - december 1. között Budapesten, a szovjetekkel együtt hat, „*szoroson egyeztető*” testvérpárt nemzetközi tanácskozást tartott a szociáldemokráciáról. A jelentés megállapította, hogy a szociáldemokrácia a munkásmozgalom sajátos része, eszmerendszere kispolgári, társadalmi rendszere vegyes (kispolgári és munkás). Differenciáltabb megítélése szükséges, mert a Szocialista Internacionálé sem homogén egység ideológiailag. Egyszerre partner és ellenfél.³⁹ Ennek megfelelően kezdődött meg nagy ütemben Kádár bécsi útjának előkészítése.

³⁸ MOL M-KS 288.f. 5/637.ö.e.

³⁹ MOL M-KS 288.f.32.cs. 2. sorozat (1976) SzI.

1976. június 17-én a magyar külügyminisztérium osztrák ügyekért felelős területi főosztálya feljegyzést továbbított a külügyminiszternek, amely feljegyzésben arról tájékoztatott, hogy Lázár György miniszterelnök Kreisky kancellárhoz intézett, nem hivatalos magyarországi látogatásra szóló meghívólevelének átadásakor a bécsi magyar nagykövet itthoni felhatalmazás alapján, élőszóban közölni fogja a kancellárral, hogy magyarországi tartózkodása alatt Kádár János szívesen találkozna vele. Amennyiben Kreisky magyarországi kirándulására sor kerül, mód nyílik annak a közlésére, hogy Kádár János – élve a helsinki EBEÉ záró konferencián kapott szóbeli meghívással – 1976. IV. negyedévében vagy 1977. I. negyedévében szívesen ellátogatna Ausztriába. A külügyminisztérium úgy látta, hogy Kádár látogatásának az előkészítését nem kellene mereven attól függővé tenni, hogy Kreisky akár magán emberként tendő útja létrejöjjön. Bécsben mindenképpen kerüljön sor annak a közlésére, hogy Kádár szívesen elutazna Ausztriába a fent jelzett időpontban. Az osztrák ügyekért felelős miniszterhelyettes példányán saját kezű megjegyzése szerint június 22-én beszélt a bécsi magyar nagykövettel és arra utasította, hogy a Lázár levelet átadva közölje, hogy Kádár János meghívás esetén 1976. negyedik negyedévében vagy 1977. első két hónapjában Ausztriába látogatna. A magyar fél várja Kreisky meghívólevelét és néhány időpontjavaslatot.⁴⁰ Osztrák részről nem sokat késlekedtek a válasszal, mivel a miniszterhelyettes 1976. július 13-i feljegyzésében jelentette, hogy fogadta a budapesti osztrák nagykövetet, s ez utóbbi bejelentette, hogy Kreisky élne Lázár meghívásával és Magyarországon töltené a hétvégét. Kreisky számon tartja, hogy esetleg módjában lesz nem hivatalosan találkoznia Kádár Jánossal.⁴¹

Bár az osztrák kancellár 1976. szeptember 11-12-én lezajlott látogatása nem hivatalos jellegű volt, a külügyminisztérium tárgyalási anyagot készített a meghívó Lázár miniszterelnök számára. A dokumentum a magyar-osztrák politikai kapcsolatokat illetően megállapította, hogy rendezettek, s a jószomszédi kapcsolatok kialakításával a két ország már a helsinki záróokmány aláírása előtt jó példával járt elől a különböző társadalmi rendszerű országok békés egymás mellett éléséről szóló elvek gyakorlati megvalósításában. Utalt, hogy Kreisky Helsinkiben a záróokmány aláírása alkalmával ausztriai látogatásra hívta meg Kádárt, s erre a meghívásra várhatóan visszatér. A magyar külgazdasági kapcsolatokban jelentős szerepet játszik Ausztria, a tőkés országok között a harmadik legjelentősebb partnere Magyarországnak. A kétoldalú gazdasági érintkezések még kihasználatlan, jelentős tartaléka az osztrák állami ipar nagyvállalataival való együttműködés. A magyar kivitel szerkezete nem megfelelő, a gépipari és fogyasztási cikkek aránya más tőkés országba irányuló kivitelhez hasonlítva is rendkívül alacsony. A kétoldalú kapcsolatok az elmúlt öt-hat évben minden területen dinamikus fejlődtek, és ez kedvező alapot ad a további fejlődéshez.⁴²

⁴⁰ MOL XIX-J-1-j Ausztria 27. doboz 10-1. 003870.

⁴¹ MOL XIX-J-1-j Ausztria 27. doboz 10-1. 003795/1.

⁴² MOL XIX-J-1-j Ausztria 27. doboz 10-1. 003795/4.

A Helsinki utáni, meglehetősen derülátó nemzetközi környezet és a kétoldalú viszony kedvező alakulása, valamint Kádár egyre szélesebb körű nyugati elfogadottsága kétség kívül hozzájárult ahhoz, hogy bécsi látogatásának ez az utolsó előkészító szakasza megfeleljen mindkettejük várakozásának. 1976. szeptember 11-én, a magas rangú külföldi illetve hazai vezetők számára Telkiben fenntartott objektumban együtt ebédeltek, s Kreisky az alkalommal élve, formálisan is meghívta Kádárt ausztriai látogatásra 1976. december 6-12 közötti időpontban. A fehér asztal melletti kötetlen diskurzus során mindketten inkább az egymáshoz közelálló álláspontoknak adtak hangot, s Kádár ez alkalommal is arra törekedett, hogy a lehetőségek határain belül jelezze, hogy léteznek „speciális, nemzeti érdekek”.⁴³ Természetes módon adta beszélgetésük vezérfonalát a hetvenes évek egyik fő nemzetközi kérdése, a Helsinki záróokmány, illetve annak folyamányai, s e tekintetben Kádár elégedetten konstatálhatta, hogy politikai stratégiája elfogadott és elismert. Kreisky ugyanis a kétoldalú kapcsolatok probléma mentességére utalva kijelentette, hogy „nem miattunk kellett Helsinki”. Kádár igen taktikusan foglalt állást ebben a rendkívül kényes kérdésben, tekintettel arra, hogy a záróokmány emberi jogokat érintő un. „harmadik kosara” alapján igen éles támadásokat indítottak a nyugati országok Moszkva ellen, mely utóbbi belpolitikai gyakorlata kiáltó ellentétben állt Helsinkiben vállalt kötelezettségeivel. Kádár kifejtette, hogy Magyarország és Ausztria közel azonos nagysága és kétoldalú kapcsolatok helyzete jó lehetőséget teremt a sokoldalú együttműködésre s a kétoldalú kapcsolatok pozitív alakulásában dicsérte Kreisky szerepét hangsúlyozva, hogy a magyar fél továbbra is a fejlesztésre törekszik, s e törekvései tartósak. A magyar fél a kapcsolatok fejlesztésében reális célokat követ, szem előtt tartja a nemzeti érdekeit és a szocialista közösség érdekeit egyaránt. Kádár úgy vélte, hogy a kibontakozó együttműködés magával hozza, hogy a harmadik kosár problémái is megoldást találnak. A szocialista országok között a kérdés tekintetében árnyalatnyi eltérések vannak. Ezek rossz maradványokból származnak, elmúlásukhoz türelmi idő szükséges – fűzte hozzá. Magyarország a szocialista országok között nem áll rossz helyen a záróokmány végrehajtásában. A magyar fél Helsinki előtt és után is sokat tett, sok mindent megváltoztatott. A helsinki tanácskozás történelmi jelentőségét nem csökkenti, hogy számos nehézséget kellett legyőzni az odáig vezető úton. „A magyar fejlődés jelenlegi helyzete következetes törekvéseink eredménye, politikánk húszéves alapokon nyugszik, kialakított úton haladunk előre. Évtizedek során kiformált politikánk tartós, igazodik speciális nemzeti érdekeinkhez” – hangsúlyozta Kádár.

Nemzetközi kérdésekről szólva Kreisky kijelentette, hogy az enyhülési folyamat lelassulása bizonyos csalódást keltett Nyugat-Európában. Ennek okát abban látta, hogy az amerikai és a nyugat-német választási előkészületek. Ezt a hatást időlegesnek minősítette. Az enyhülés miatt szükséges, hogy a leszerelés területén legalább tüneti eredményeket lehessen felmutatni. Kifejtette, hogy nem tartja jónak, hogy egyes nyugat-európai országok átveszik a Közös Piac vagy a NATO álláspontját, ezek nem tükrözik valamennyi nyugat-európai ország véle-

⁴³ MOL XIX-J-1-j Ausztria 27. doboz 10-1. 003795/10.

ményét. Kádár ehhez kapcsolódva kifejtette, hogy a békés egymás mellett élés objektív folyamatok eredménye, ezzel szemben nincs alternatíva korunkban. Az NSZK szerepe változott a korábbihoz képest – politikai nagyhatalommá is lett. Ezért ellátogat az NSZK-ba, de személyes kívánsága az volt, hogy ezt előzze meg ausztriai látogatása. A külügyminisztérium az osztrák kancellár magánlátogatásának az eredményét abban látta, hogy alkalmat adott Kádár és Kreisky találkozására.⁴⁴ Az esemény azonban arra is alkalmat adott a magyar pártvezetőnek, hogy érzékeltesse a szomszéd ország vezetőjével – s egyben a Szocialista Internacionálé egyik igen tekintélyes vezető személyiségével –, hogy bizonyos fontos nemzetközi kérdések tekintetében álláspontja árnyaltabb, mint szövetségeseié – bár lényeges engedményeket nem tud és nem is akar tenni.

A telki ebéden világhosszá vált, hogy Kreisky olyan partner, amelyikkel kockázat nélkül lehet a politikai és személyes kontaktusokat is ápolni – így semmi akadály nem volt annak, hogy Kádár bécsi látogatásának az előkészítése kézzel fogható formákat öltön. A budapesti osztrák nagykövet 1976. szeptember 23-án, a külügyminisztériumban átadta a kancellár meghívólevelét, melyben hivatkozott a Kádárral az előző évben - Helsinki, EBEÉ záró konferencia - történt találkozóra. A bécsi látogatása időpontjaként 1976. december 6-7-ét javasolta, és „baráti üdvözléssel” zárta sorait.⁴⁵ Kádár válaszlevelével nem sokat késlekedett, s egy héttel később, 1976. október 1-jei dátummal azt írta, hogy „Miként arról az Ön magyarországi látogatása alkalmával is szót váltottunk, készséggel elfogadom meghívását”. „Szívélyes üdvözléssel” – búcsúzott.⁴⁶ A látogatás időpont javaslata kisebb mértékben módosult, mivel osztrák részről december 9-12-ét indítványozták néhány nappal később.⁴⁷

A Kádár-látogatásra a külügyminisztérium ún. „konceptió-tervet” készített. A látogatás jellegére vonatkozóan a külügyi vezetés azt javasolta, hogy Kádár az MSZMP első titkára és az MNK ET tagja minőségében utazzon. A politikai célok között azt fogalmazták meg, hogy a látogatás a magyar-osztrák kapcsolatok kiemelkedő állomása, a kétoldalú kapcsolatok teljes normalizáltságának a kifejezése és új lendületet ad a kétoldalú együttműködés fejlesztésének. A találkozó lehetőséget ad indirekt módon az MSZMP és az Osztrák Szocialista Párt közötti véleménycserére, a közös érdeklődésre számot tartó kérdések áttekintésére. Lehetőséget nyújt arra, hogy az osztrák kormányt és az Osztrák Szocialista Pártot pozitívabb nemzetközi tevékenysége, állásfoglalásra ösztönözze a magyar fél. Kül- és belpolitikai szempontból egyaránt jelentős érdek (...) a jószomszédi kapcsolatok szélesítése.⁴⁸ A valamivel később készített látogatási terv kiemelte, hogy nemzetközi szempontból „ez a látogatás számíthat igazán Kádár elvtárs első nyugati látogatásának”. Ez a dokumentum is leszögezte, hogy a két ország között megoldatlan politikai problémák, lényeges rendezetlen kérdések nincsenek. A kapcsolatok további fejlesztésére a lehetőségek adottak.

⁴⁴ MOL XIX-J-1-j Ausztria 27. doboz 10-1. 003795/9.

⁴⁵ MOL XIX-J-1-j Ausztria 27. doboz 10-1. 003870/1.

⁴⁶ MOL XIX-J-1-j Ausztria 27. doboz 10-1. 003870/3.

⁴⁷ MOL XIX-J-1-j Ausztria 27. doboz 10-1. 003870/5.

⁴⁸ MOL XIX-J-1-j Ausztria 27. doboz 10-1. 003870/7.

Felvetette azt az újszerű gondolatot, hogy célszerű lenne alaposabban foglalkozni annak a vizsgálatával, hogy „Magyarország és Ausztria közös erőfeszítésekkel miként befolyásolhatná pozitív irányban a (nemzetközi) politikai helyzetet”. Ugyancsak arra mutat, hogy Kádár komolyan vette a helsinki értekezlet eredményeit, hogy a két ország közötti vízumkényszer megszüntetését sürgető osztrák felvetéseket a magyar diplomácia nem söpörte le az asztalról, hanem azt az álláspontot hangsúlyozta, „*elvoileg egyetértünk, de számunkra káros gazdasági következménnyel járhat, ezért megfelelő felkészülést, kidolgozást igényel*”.⁴⁹ Ugyanis a befolyt vízum illeték jelentős tételt képviselt a magyar külügyi büdzsében.

A bécsi utazásról jelentést kapott a kormány és a Politikai Bizottság is. A négyesemközi megbeszélésen (itt csak a tolmácsok voltak jelen) elhangzottakról nem készült jegyzőkönyv vagy készült, de elkallódott. Kreisky tájékoztatta partnerét a szocialista internacionálé genfi kongresszusáról, majd hosszasan szólt a szocialista pártok és a kommunista pártok viszonyát hangoztatta, hogy nem egyoldalúan antikommunista, a realitásokból indul ki, elismeri a befolyással rendelkező kommunista pártokat. Szerinte a történelmi hagyományokat figyelembe véve csak Franciaországban lehetséges forradalmi átalakulás. Másutt a reformoknak van létjogosultsága. Kijelentette, hogy az osztrák kommunisták olyan kis befolyással rendelkeznek, hogy figyelmen kívül hagyhatók. Kifejtette, hogy az enyhülés híve és ennek érdekében tevékenykedik. Nagy érdeklődést tanúsított Jugoszlávia iránt, érdeklődött a többi szocialista ország vagy a Szovjetunió tervez-e katonai akciót Jugoszláviával kapcsolatban. Kádár megnyugtatta őt azzal, hogy ilyen szándék nincs, majd utalt arra, hogy milyen gondjai vannak a Szovjetuniónak, és utalt Brezsnyev látogatására Belgrádban. Kádár kijelentette, hogy senkinek sincs semmiféle titkos terve Jugoszláviával kapcsolatban, a magyar érdek az, hogy Jugoszlávia egységes, szilárd szocialista ország legyen, Tito politikája erre irányul, „*ezért támogatjuk*”.

A két vezető közötti második megbeszélésnek a plenáris ülés adta a keretét. Kreisky utalt az enyhüléssel kapcsolatos nézetek különbözőségére, s kifejtette, hogy a leszelés területén való előrelépést kívánatosnak tartja, de nincsenek illúziói. Az enyhülés konkrétá tétele megkívánja a gazdasági együttműködés fokozását is. Ausztria érdekelt a gazdasági együttműködés fejlesztésében. Különösen hangsúlyozta az energetikai együttműködés fontosságát az európai kontinensen. Nem értett egyet azokkal, akik a kelet-nyugati energetikai együttműködésben függőségtől félnek. Rámutatott, hogy a függőség egyrészt kölcsönös, másrészt már létező tény, mivel a nyugat energiahordozóinak nagy részét a közel-keletről szerzi be. Nagy jelentőséget tulajdonított az európai vízi úttrendszerek létrehozásának. Kreisky szerint az európai politikai légkör javulása nagymértékben a záróokmány harmadik kosarának a megvalósulásán múlik. Minél nagyvonalúbb egy ország a harmadik kosár témájában, annál nagyobb mértékben járul hozzá az enyhüléshez.

Kádár válaszában – már jobban igazodva a szocialista országok egyeztetett

⁴⁹ MOL XIX-J-1-j Ausztria 27. doboz 10-1. 003870/8.

álláspontjához – ismertette a nemzetközi helyzettel, az enyhüléssel kapcsolatos magyar álláspontot, méltatta az osztrák fél e tekintetben tett lépéseit, politikáját. Utalt a záróokmány fejezetei közötti összefüggésre, s hangsúlyozta, hogy a politikai enyhülés megszilárdulása, a katonai enyhülés és a gazdasági együttműködés területén való előrelépés magával hozza a harmadik kosár problémáinak a rendezését is. Lehetőséget látott arra, hogy Ausztriával közösen lépjen fel Magyarország az energetika, a közlekedés és a környezetvédelmi ügyekben tervezett európai konferenciák kérdésében. Kádár szerint a záróokmány végrehajtásának a mérlege pozitív, a rugalmas magyar politika beváltotta hozzá fűzött reményeket. A tömeges utazások hozzájárultak ahhoz, hogy az egymás országairól alkotott kép realisabb legyen. A kétoldalú kapcsolatokat mindkét fél pozitívan értékelte. Rámutattak, hogy a politikai kapcsolatokban nincsenek megoldatlan problémák, a két fél szándékai számos fontos kérdésben egybeesnek, ez kedvező alapot teremt az együttműködés további elmélyítéséhez, rendezeserek a felsőszintű találkozások, ezt folytatni kell a jövőben is. Kádár meghívta Kreiskyt magyarországi látogatásra. Kádár egyetértett azzal, hogy elsősorban a gazdasági kérdésekre kell figyelmet fordítani. A kapcsolatok e téren is fejlődtek, de a lehetőségeket nem merítette ki a két fél. A szükségletek is többet követelnek, a magyar fél kész minden javaslatot megvizsgálni, és ha lehetséges megvalósítani, ezt kéri az osztrák féltől is.

A továbbiakban igen nagy volumenű és területeit tekintve is újdonságszámba menő magyar-osztrák együttműködés lehetőségeit vázolták fel. Kreisky felvetette a határ menti lignitmezők kihasználását (közös erőmű), melyek osztrák oldalon 10 millió tonna magyar oldalon 600 millió tonna lignitet rejtettek. Úgy látta, ez jó példája lenne a közös energetikai együttműködésnek. Kádár szerint a további lépésre a lehetőségek megvannak, a magyar fél tudna gázt szállítani elektromos energiáért cserébe, és e tekintetben használható lehetne az Adria olajvezeték, ahol egy ideig magyar kapacitás felesleg lesz, ezt osztrákok tudnák használni. Egyetértettek abban, hogy az árucseré forgalom növelése érvényes cél és a gazdasági együttműködés korszerűbb formáira, a harmadik pici együttműködésre is kell törekedni. A Duna-Rajna-Majna csatornával kapcsolatban egyetértés volt abban, hogy nagy jelentőségű a kétoldalú együttműködés szempontjából. Kádár sürgette, hogy az osztrák fél szüntesse meg a magyar exportot sújtó vámhátrányokat, és felvetette, hogy a harmadik piaci együttműködés érdekében közvetlen információs kapcsolat létesüljön az Országos Tervhivatal és az osztrák államosított ipar között. A kulturális együttműködést Kreisky szűknek, Kádár rendben lévőnek ítélte meg. A vízumkényszer eltörlését illetően Kádár sajtókonferenciáján feltett kérdésre azt mondta, hogy ennek a lépésnek a magyar fél is a híve, a vízumkötelezettség eltörlésének gazdasági feltételei vannak. Ezeket közösen meg kell vizsgálni, de közel van az idő, amikor megszűnik. A jelentés teljes joggal állapította meg, hogy Kádár bécsi látogatása látogatás elérte célját eredményes volt, demonstrálta a két ország rendezett viszonyát, jelentőségében és visszhangjában túlmutatott a kétoldalú kereteken, erősítette a békés egymás mellett élés politikáját, továbbá növelte Magyarország nemzetközi tekintélyét. A

kétoldalú viszonyban további javulás várható. Érinteni lehetett a nemzetközi munkásmozgalom kérdéseit is.⁵⁰

A jelentést a külügyminiszter 1976. december 10-i dátummal továbbította Kádárhoz jóváhagyásra, aki a PB legközebbi ülése anyagával kérte kiosztani azzal, hogy „*ott előadó én leszek*”. A Politikai Bizottság ülésén Kádár hosszabb beszámolót tartott bécsi látogatásáról, amely beszámoló nagy vonalakban meg-egyezett a külügyminisztérium által készített jelentésben foglaltakkal. Kijelen-tette, hogy a látogatás „*a tapasztalatok alapján szükséges volt*”, korábban nem hoz-tott volna ilyen pozitív eredményeket és tovább halogatni a látogatást sem lett volna érdemes. Mivel már régen szó van egy NSZK vizitról, az jöhet most. Jól szolgálta a magyar-osztrák kapcsolatok ügyét, a békés egymás mellett élés jegyében zajlott, jól illeszkedett abba a munkába, „*ahogy mi a helsinki ügyeket szeret-nénk vinni*”. Kádár elmondta, hogy módja volt általában az európai kommunis-ta és munkáspártok valamint a szocialista pártok kapcsolatairól kifejezni a ma-gyar párt álláspontját. „*Tudom, hogy Kreisky nagyon merev ebben a dologban. Rövi-den a lényegét mondtam el, hogy milyen viszonyok vannak: nem 1931-32-t élünk ma, nem tekinthetünk úgy egymásra, mint régen. Ezek a pártok kormányoznak itt is ott is, államérdeket képviselnek, elkerülhetetlen az is, hogy együttműködünk*”. Kádár előso-rolta, hogy milyen szocialista pártokkal vannak kontaktusai az MSZMP-nek, és hozzáfűzte, hogy pártja a kommunista és munkáspártok „*berlini határozata*” szerint szeretne ezekkel foglalkozni. E tekintetben Kádár nagyon világosan je-lezte, hogy a szociáldemokraták felé tanúsított érdeklődését erős magyar (fő-ként gazdasági) érdekek motiválják, másrészt fegyelmezett kommunistaként követte a moszkvai vonalat, amely ekkor enyhített a nemzetközi szociáldemok-ráciához fűződő viszonyán.

Kádár bécsi útja sajtóértekezlettel zárult, s ez volt az első alkalom, hogy a nagy nyilvánosság előtt nyugaton kiállt a sajtó képviselői elé, kiteve magát annak a na-gyon is lehetséges kihívásnak, hogy „*kellemetlen*” kérdésekre kelljen válaszolnia. Az akadályt kétség kívül jól vette, maga is úgy nyilatkozott erről a Politikai Bizott-ság tagjainak, hogy „*A sajtóértekezlet meglehetősen jó légkörű volt ... gondolom annak örültek, hogy nem a mi betonszövegünket hajtogattam*”. Ez valóban így is volt, Kádár ügyesen használta nyugati sajtókonferenciáin, nyugati partnereivel folytatott tár-gyalásai során azt a megoldást, hogy ki-kilépett ez alkalmakkor a hatalmon lévő kommunista pártok „*virtuális valóságából*”, s a nyugat számára is érthető nyelven igyekezett jelezni, a szovjet mellett vannak azért bizonyos saját érdekek. Ezzel a technikával aztán egy olyan imázs-építéshez járult hozzá, amely végén egy, a nyu-gat számára elfogadható, nagy presztízzsel rendelkező Kádár János állt, akinek a pozíciója – legalábbis otthon – érinthetetlené vált.

A nyugati sajtóban a legnagyobb port a sajtókonferencián az eurokommu-nizmussal kapcsolatban feltett kérdésre adott válasz verte fel. Ebben az időben a nyugat-európai kommunista pártok – elsősorban az olasz és a francia – erő-teljes kísérletet tettek arra, hogy a moszkvai vonal, a szovjet modell célként

⁵⁰ MOL XIX-J-1-j Ausztria 27. doboz 10-1. 003870/30.

meghatározott addigi követése helyett eltérjenek a monolit bolsevik modelltől. Az elsődleges szándék egyrészt a nemzeti érdekek megjelenítése volt és az, hogy ezek a kommunista pártok ne „ideológiai”, hanem „program” pártok legyenek vagyis, ne a valóságot igyekezzenek az ideológia teremtetten „virtuális valóságba” gyömöszölni, hanem a párt politikáját igazítsák a valóság kihívásaihoz. Ezek a törekvések persze kivívták Moszkva rosszallását, mivel rést ütöttek a monolit bolsevik modellen. Kádár bécsi látogatása idején a bolgár pártvezető éles támadást intézett az euro-kommunista pártok ellen, azokat szovjetellenesnek bélyegezve meg. Teljesen természetes módon, sajtóértekezletén megkérdezték, egyetért-e ezzel a minősítéssel. Kádár válasza az volt, hogy ezt a nézetet nem osztja, és ez a vélemény nem volt összhangban a nyilvánosság előtt elfogadott pártállásfoglalásokkal a keleti blokkon belül. Kádár igen ravaszul a Politikai Bizottság előtt azzal érvelt, hogy a tolmács rosszul fordított, és ő nem értette pontosan, hogy miről volt szó, mert ha értette volna, akkor másként válaszol. Ettől függetlenül, a magyar vonalat mintegy kijelölve azért hozzáfűzte, hogy *„Mindezt végig gondolva utólag nem nagyon bánom, hogy így történt, de ha pontosabb lett volna a fordítás, jobban tudom, miről van szó, pontosabban tudtam volna válaszolni. De nem vagyok kétségbeesve, mert mi ellene vagyunk, hogy a nyugat-európai kommunista pártokat antikommunista pártoknak állítsák be”*.⁵¹ Kádár véleménye azért hamarosan igazolást nyert, mivel a szovjet blokk kommunista pártjai ideológiai és külügyi titkárainak szófiai értekezletén azt a határozatot hozták, hogy a nyugat az euro-kommunizmust manipulálva azt akarja elérni, hogy szembeállítsa egymással a hatalmon lévő és a *„fejlett tőkés országokban harcoló”* kommunista pártokat. Ezt a manipulatív törekvést le kell leplezni, és az egész mozgalom érdekeit szem előtt tartva kell reagálni.⁵²

Kádár első, a bilaterális diplomácia területén lezajlott nyugati útja kétségkívül sikerrel járt, új lendületet adott a magyar-osztrák kapcsolatoknak, megnyitotta az utat további nyugati tárgyalásai előtt, és nem utolsósorban megerősítette pozícióját idehaza és a szovjet blokkon belül egyaránt.

⁵¹ MOL M-KS 288.f.5/707 ö.e.

⁵² MOL M-KS 288.f.5/713 ö.e.